

Els safareigs públics *de la* Conca de Barberà

Un testimoni de la feina
de les dones en el passat

R. M. Canela, M. Martínez, I. Vivancos

• Col·lecció *El Tinter* - 72 •

Els safareigs públics de la Conca de Barberà

Un testimoni de la feina
de les dones en el passat

ROSA M. CANELA
MANEL MARTÍNEZ
IOLANDA VIVANCOS

Cossetània
EDICIONS

Aquesta obra ha estat editada amb el suport
de l'Institut Català de les Dones de la Generalitat de Catalunya

Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones

Aquest treball va ser becat durant l'any 2005
per l'IPEC (Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya)
del Centre de Cultura Tradicional i Popular de Catalunya

Primera edició: desembre del 2006

© Rosa M. Canela, Manel Martínez i Iolanda Vivancos
© Cossetània Edicions

Edita:
Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91 • fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com • www.cossetania.com

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Fotografia de la coberta:
Safareig de Barberà de la Conca, 1930.
(*Imatge cedida per Joan Fuguet de Barberà*)

Autor dels dibuixos de planta dels safareigs:
José M. Hernández Rodríguez

Impressió: Gràfiques Moncunill, SL

Fotomecànica: Logoscan

ISBN: 84-9791-241-1

Dipòsit legal: T.1.966-2006

**QUAN ELS RECORDS PARLEN...
(EL SAFAREIG)**

Ara penso en un record
que el tinc ben viu i present,
tot i quasi quaranta anys
no l'esborro de la ment.

Era cosa quotidiana
anar al safareig a rentar,
i amb nadons o malalts
no te'n podies lliurar.

Arrossegar tanta càrrega
ja era habitual,
i també tot fen bugada
t'informaves del que passava
al poble en general.

Les inclemències del temps
era factor important,
ja que amb l'aigua gelada
et rabiaven les mans.

Mes, era nostra tasca
i ho teníem ben clar,
per dissort, la roba bruta
de vacances mai en fa.

També hem de reconèixer
que era lloc de germanor,
i jo marxava satisfeta
d'emportar-me una feina ben feta.

Ja sé que és una delícia
la màquina de rentar...
però al safareig municipal
(tot passant-hi mitja vida)
amb certa nostàlgia
aquest poema li he volgut dedicar.

TERESA GARCIA I ESPANYOL (Solivella, 2005)

Índex

Pròleg	11
Presentació.....	13
Agraïments.....	17
La Conca de Barberà	21
Els safareigs públics	25
L'època daurada dels safareigs públics	25
Els safareigs públics als pobles de la Conca de Barberà.....	27
Canvis d'ubicació d'alguns safareigs	28
Exemples de finançament per a la construcció de nous safareigs.....	31
Obres de millora.....	32
El manteniment dels safareigs públics	32
Reaprofitament de l'aigua	33
Imatges del record	35
La vida i la feina al voltant del safareig	47
Rentar, una feina amb molts desavantatges	47
L'anar al safareig: dia, freqüència i col·locació	48
Els estris i productes de rentar la roba.....	49
Fer sabó	50
Fer la bugada	56

Procés de rentar.....	58
Estendre i assecar la roba	60
Traginant la roba	62
Planxar, sorgir i apedaçar.....	63
Peces i tipus de roba	65
I dels homes... ..	66
L'ús social del safareig	66
La roba dels malalts i altres costums.....	67
La fi i decadència de l'ús del safareig públic	68
Folklore: Dites i refranys relacionats amb el rentar, la bugada i el safareig.....	70
Llegendes, històries i anècdotes dels safareigs de la comarca	72
L'inventari dels safareigs públics de la Conca	75
Metodologia de l'inventari de safareigs	75
Fitxes de l'inventari dels safareigs públics a la Conca de Barberà.....	79
Safareigs desapareguts	120
Dades extretes de l'inventari.....	121
El prototipus de safareig de la Conca de Barberà.....	124
Els safareigs de Santa Coloma de Queralt, un cas a part	125
Reflexió final.....	127
Glossari	129
Bibliografia	133

Pròleg

La lectura de l'estudi sobre els safareigs de la Conca de Barberà ha estat un passeig agradable i una retrobada amb els usos i costums de les nostres avies i rebesàvies. La feixuga feina de les padrines en la neteja de la roba els comportava molt de temps per anar fins als rentadors i un enorme esforç físic per fer la bugada, tot passant fred o calor i aguantant la pluja i el vent.

No oblidem, però, que als safareigs les dones parlaven, es comunicaven, es feien amigues o enemigues, reien, ploraven, s'il·lusionaven, s'entristien. Els rentadors eren el seu espai, l'espai femení, dur però alhora agradable.

El progrés comporta el desús d'un espai o d'un utensili a qui reserva destins ben diferents. En el segon cas, amb una mica de sort, es conservarà a la paret o sala d'un museu local o comarcal. En el cas d'un espai, és un canvi de costums. Potser guanyem comoditat i temps però deixem enrere una pràctica comuna per una activitat privada. Ja no és una feina comunitària sinó íntima de cada casa, on se sent l'enyorança de les altres dones.

Considero molt encertat que l'estudi estableixi un diàleg amb els testimonis que són entre nosaltres. Ofereix l'ambientació necessària per entendre la importància d'un espai per a una feina determinada, que evidentment era cosa de dones. Així podem apropar-nos a elles i a la seva manera de fer.

Molts municipis han conservat els seus rentadors. Els han restaurat com a element decoratiu del mobiliari urbà, en una mena d'homenatge a les nostres avantpassades que tantes i tantes hores hi van dedicar. D'altres, però, s'han perdut, i només existeixen en la memòria d'algunes dones ja grans.

Aquest és, doncs, un estudi acurat i humà que ens transporta al nostre passat, a la nostra història, a la vida quotidiana de les dones catalanes.

Isabel Sales i Coderch
Alcaldessa de Vallclara

Presentació

El safareig és un espai encara existent a la majoria de municipis, a l'entorn del qual s'articulava part de la vida social del poble. Les dones hi passaven hores i s'aprofitava per comentar i parlar de tot. Al safareig fent safareig, allí rentaven, allí parlaven.

A partir d'una recerca becada durant l'any 2005 per l'IPEC (Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya del Centre de Cultura Tradicional i Popular de Catalunya del Departament de Cultura), s'ha elaborat aquesta publicació que recull un estudi sobre els safareigs públics de la Conca de Barberà. La intenció és donar a conèixer la seva funció i alhora oferir un testimoni de la feina realitzada per les dones a totes les generacions que ja no hem viscut aquells temps i a les quals ara se'ns pot fer estrany pensar en tot el ritual que devia representar anar al safareig públic a rentar la roba.

Era una feina dura i feixuga, molt laboriosa, i no ens ha d'estranyar sentir entre les nostres àvies expressions com: "La rentadora sí que és un bon invent." Tot i els bons moments que passaren al safareig, enmig de rialles i de gresca, la feina era pesada: rentar a l'hivern, la fredor de l'aigua, sovint havien de trencar el gel, el fet de tragar cossis plens de roba mullada, amb tot el pes... Les feines realitzades per les dones sempre han estat oblidades o poc lloades; així ha estat en una societat en què el paper de la dona havia quedat en segon lloc, sense el reconeixement merescut.

Amb aquesta publicació pretenem, com a objectiu, contribuir a la catalogació de tots els safareigs públics de la comarca de la Conca de Barberà; recollir informació sobre l'ús dels safareigs, analitzant-ne la funció social i coneixent l'ús i el desús d'aquests espais públics; i, finalment, promocionar aquest patrimoni tan característic de casa nostra, de cara a la seva valoració i dignificació. Un patrimoni que, per sort, molts ajuntaments actuals han

cregut oportú salvaguardar i per això en aquests moments encara en trobem molts en un estat de conservació òptim.

A més de conèixer l'espai on estaven situats, les seves característiques arquitectòniques, dimensions, etc., hem volgut recuperar el record, la vivència de dones de diferents municipis que encara parlen de les seves anades i vingudes al safareig, encara tenen molt present aquell ritual, l'esforç d'hores i hores per fer neta la roba, i de compartir la paraula, el dia a dia d'un poble, d'un viure.

Hem partit de la hipòtesi de treball que cada poble tenia el seu safareig, un espai públic per rentar la roba, i alhora espai de relació entre les dones. Anar al safareig a rentar era tot un ritual, i una tasca de dones, complexa i feixuga, que es veia "recompensada" per la convivència amb la resta de dones, rient, parlant, xafardejant.

La metodologia seguida ha estat un primer buidatge bibliogràfic relacionat amb els safareigs, el procés de rentar la roba, la higiene... del qual podem constatar que la bibliografia sobre el tema és ben escassa, i que la majoria del que s'ha trobat forma part de treballs més amplis, on de manera breu es fa esment dels safareigs i de l'activitat de rentar.

Hem fet, també, recerca de fotografies antigues de rentadors de la comarca, que hem inclòs a l'apartat "Les imatges del record".

L'inventari s'ha realitzat a partir de l'elaboració d'una fitxa per a cada safareig, que recull les dades següents: l'accés, una descripció, un dibuix de la planta, referència a l'arquitectura, l'estat de conservació i, en algun cas, observacions; també s'inclou una imatge actual del safareig. S'han catalogat tots els safareigs de la comarca, sense descuidar les pedanies que mai no han estat municipi, però que disposen d'un safareig públic, com poden ser la Bartra, el Pinetell, la Sala de Comalats, entre d'altres.

Les entrevistes s'han fet a partir d'una pauta-esquema. S'han entrevistat un total de 26 dones d'entre 55 i 95 anys, de 16 poblacions diferents.

Cal especificar que, terminològicament, aquests espais públics que depenen de l'ajuntament del municipi per cobrir una necessitat higiènica de la població són anomenats rentadors en alguns pobles, en d'altres safareigs, i fins i tot algunes dones identifiquen el rentador amb el que es tenia a casa i safareigs els que eren públics.

Ja fa anys que els safareigs han caigut en desús amb l'arribada de l'aigua corrent a les cases, la mecanització de la feina domèstica i el canvi de concepció en la cura de la higiene i del tractament de la roba. Excepcionalment, en algun poble encara s'utilitza de manera esporàdica (per rentar-hi grans peces, material de les feines al camp...), però en general resten allunyats del que va ser el seu sentit de ser.

Han perdut la doble funcionalitat, com a espai de neteja i de relació social, on es donava tot un món exclusiu de les dones, com un lloc de trobada i de fer petar la xerrada entre rumors i sorolls barrejats de cops de pala sobre la roba mullada, del frec de les grans pastilles de sabó, el so d'un no parar

i el continu circular de l'aigua. Simultanejava l'activitat de rentar la roba amb parlar, opinar, criticar, comentar... sobre tot tipus de temes i de fets. En certa manera, el safareig tindria una equivalència amb el cafè o la barberia en l'àmbit relacional dels homes.

Aquest patrimoni que ens resta destaca també pel seu interès arquitectònic, per la seva singularitat i com a recurs per a la canalització (estaven ubicats en punts d'aigua, aprofitant recs, fonts, mines...) i posterior reutilització de l'aigua per al reg d'horts propers.

Estudiar els safareigs és també estudiar la història local i social, el passat i la vida de tantes i tantes dones. Així, aquesta publicació pretén ser un record i alhora un homenatge a totes les dones, a totes les dones de la Conca de Barberà que tant van utilitzar els safareigs.

LA CONCA DE BARBERÀ

La Conca de Barberà és formada administrativament per la Conca pròpiament dita o estricta, estructurada per una gran excavació fluvial, i per l'altiplà de l'Alt Gaià (a la Baixa Segarra), amb els municipis i agregats següents:

- Barberà de la Conca (Ollers)
- Blancafort
- Conesa (Saladern, Savella i Torlanda)
- Forès
- L'Espluga de Francolí
- Les Piles (Biure, Figuerola, Guialmons i Sant Gallard)
- Llorac (Albió, la Cirera, Montargull i Rauric)
- Montblanc (Barceloneta, la Bartra, la Guàrdia dels Prats, Lilla, el Pinetell, Prenafeta, Rojalons i Rojals)
- Passanant-Belltall (Belltall, Fonoll, Glorieta, la Pobla de Ferran i la Sala de Comalats)
- Pira
- Pontils (Montalegre, Rocamora, Santa Perpètua de Gaià, Seguer, Valldeperes, Vallespinosa i Viladepedius)
- Rocafort de Queralt
- Santa Coloma de Queralt (Aguiló, la Pobla de Carivenys i les Roques d'Aguiló)
- Sarral (Montbrió de la Marca i Vallverd)
- Savallà del Comtat (Segura)

Població dels municipis de la Conca de Barberà, 1857-1964

Municipi	1857	1860	1877	1887	1897	1900	1910	1920	1930	1936	1940	1950	1960	1964
Barberà de la Conca	1.380	1.425	1.203	1.458	1.333	1.368	1.345	1.325	1.250	1.133	1.031	1.016	834	718
Blancafort	1.248	1.291	1.209	1.156	1.169	1.162	1.141	1.158	1.012	1.001	875	861	758	700
Conesa	585	607	522	555	482	451	479	511	489	475	424	418	297	258
Forès	522	526	509	507	397	418	437	445	339	364	309	302	209	188
L'Espuga de Francolí	3.471	3.442	3.511	3.964	3.752	3.654	3.424	3.173	3.224	3.255	2.959	3.016	2.912	2.985
Les Piles	541	640	487	611	478	476	429	402	379	398	385	368	239	219
Llorac	463	450	364	337	340	341	351	421	391	346	287	276	211	191
Montblanc	4.656	4.675	4.775	5.964	5.513	5.243	4.923	4.707	4.572	4.835	4.593	4.421	4.545	4.695
Passanant-Bellai	927	917	899	1.003	863	915	962	973	1.014	960	877	807	630	590
Pira	571	610	543	578	491	486	525	536	517	522	547	515	473	436
Pontils	1.030	1.008	853	849	775	813	843	527	453	453	450	349	194	153
Rocafort de Queralt	693	737	715	813	750	760	684	689	675	650	590	616	525	465
Santa Coloma de Q.	2.740	2.708	2.776	2.738	2.773	2.886	3.037	3.224	3.474	3.434	3.148	3.289	3.043	2.964
Sarral	2.483	2.515	2.186	2.389	1.557	1.890	1.767	1.959	1.923	1.987	1.560	1.649	1.444	1.477
Savallà del Comtat	465	467	344	370	413	366	318	370	319	317	266	219	144	134
Senan	289	291	291	318	321	279	274	248	247	250	203	171	118	116
Solivella	1.323	1.361	1.424	1.680	1.742	1.610	1.587	1.626	1.558	1.516	1.303	1.326	1.144	1.121
Vallclara	411	420	433	448	426	375	386	332	295	301	244	209	172	156
Vilanova de Prades	762	563		600										222
Vilaverd	1.077	1.170	1.102	1.109	914	949	866	757	730	726	677	643	576	525
Vimbodí	1.195	1.588	1.585	1.916	1.767	1.730	1.654	1.578	1.493	1.504	1.413	1.405	1.255	1.273

A partir de 1887 a Montblanc se sumen els habitants de la Guàrdia dels Prats i Lilla i a partir de 1940 els de Rojals.
La resta de municipis contenen el nombre de habitants amb els seus pobles agregats.
A la taula falta el municipi de Vallfogona del Riucorb.

- Senan
- Solivella
- Vallclara
- Vallfogona de Riucorb
- Vilanova de Prades
- Vilaverd
- Vimbodí i Poblet (Poblet)

Els municipis amb més habitants actualment són Montblanc, l'Espluga de Francolí i Santa Coloma de Queralt, i els més petits són Forès, Savallà del Comtat i Senan.

Els cursos fluvials més importants de la comarca són els rius Francolí, Anguera, Corb i Gaià, aigües en les quals de ben segur que moltes dones van rentar roba agenollades en alguna roca.

En el curt període en què els safareigs públics van estar en plena activitat, la Conca de Barberà era una comarca marcadament agrícola i amb una població completament rural.

A la taula de la pàgina anterior¹ podem observar la població dels diferents municipis de la Conca durant els anys d'ús dels safareigs públics; a més població, més gran el safareig, i en alguns fins i tot en tenien més d'un. La taula de població aporta una informació que cal tenir en compte, ja que els habitants actuals en moltes poblacions s'allunyen molt de la població d'aquells anys.

¹ IGLÉSIES I FORT, J. "La població de la Conca de Barberà a través de la història". *VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Montblanc 1966*. Editorial Montblanc, Barcelona, 1967, p. 74-94.

ELS SAFAREIGS PÚBLICS

L'època daurada dels safareigs públics

La higiene corporal i de la roba ha tingut un grau d'importància molt diferenciat al llarg de la història. Si bé a l'antiga Roma eren molt sensibles amb tot el que estava relacionat amb la higiene, i en el món islàmic els banys públics sempre han tingut molta acceptació, no podem dir el mateix de l'edat mitjana europea, on realment la higiene brillava per la seva absència. No va ser fins al segle XIX, amb les descobertes realitzades per Pasteur i Koch, que es va tornar a valorar la funció higiènica que tenia l'aigua i a poc a poc es van anar construint fonts i safareigs públics, i es cobriren les clavegueres a cel obert.

Aquestes millores també arribaren als pobles de la Conca de Barberà i les dones, que fins aleshores utilitzaven els rius, torrents, basses o sèquies per rentar la roba, obtenien una gran millora amb la construcció dels safareigs. Si bé el fet de rentar roba als rius o torrents encara perdurà en alguns indrets com Santa Coloma de Queralt, Savallà, Forès...

Allà rentàvem al riu, alguna vegada, allà a la "bastorra" que dèiem, darrere tocant el matadero, hi anaven els d'allà dalt, els de la carretera de Vallfogona. Al riu, la darrera que hi va anar va ser la de Ca la Maria Parellada, s'hi anava perquè era més a prop, i si era poqueta cosa, ja no baixaven als safareig. Allí t'havies d'agenollar, i aquí no, preniem com una fusta, fusta que fa una mica de rampa. (Santa Coloma de Queralt, M. Rosa Prats)

A Savallà del Comtat al riu hi anaven sempre a rentar la roba del difunts i dels malalts, i "a vegades anàvem al riu, quan hi havia poca aigua al safareig. [...] Per la dels malalts anàvem al riu, quan es moria algú també anàvem a rentar la roba al riu" (Savallà del Comtat, Teresa Balcells).

Dos gravats de la segona meitat del segle XIX. Extrets del Costumari Català de Joan Amades.

A Albió sempre es va anar a rentar al riu Corb. A Vallclara tenien diferents llocs del riu amb lloses col·locades per rentar i també rentaven a la sèquia que va del pont de la font fins a la font del Rector. Per altra banda, a la Guàrdia dels Prats es rentava en una sèquia.

Al safareig de la Font Major de l'Espluga de Francolí podem veure una placa que diu: "Testimoni de gratitud de las donas d'aquesta Vila al Sr. Alcalde en Pau Panadés Llauradó y demás Srs. Regidores per la construcció d'aquest rentador publich en l'any 1904."

Podem parlar, doncs, d'un període relativament molt curt de l'època de més esplendor dels safareigs públics que podria anar entre els anys 1850 i 1960, quan en molts pobles ja començaven a tenir aigua a les cases i s'instal·là el safareig particular. No obstant això, en algunes poblacions, tot i

disposar d'aigua corrent a les llars, algunes dones encara preferien anar al safareig públic argumentant que la roba els quedava molt més bé, però segurament que el fet social que hi havia al seu voltant tenia molt més pes.

Els safareigs públics als pobles de la Conca de Barberà

Abans de la instal·lació del safareig a les cases, amb l'arribada de l'aigua corrent a totes les llars, podríem diferenciar dos tipus de safareigs:

- El safareig privat o particular, que s'instal·lava en algunes basses dels horts o en patis de cases amb pous, propietat de les famílies més benestants. També a les rectories, on es rentava en un safareig o bassa a l'abadia o a l'hort, exclusiu per a l'ús del rector i la majordoma, com es constata en la majoria de les entrevistes realitzades. Com diu la Ramona de Belltall, "els rectors eren rics en aigua". Era una de les majors riqueses que es podien tenir, i que tan ben aprofitada era per a reg, per rentar, per consum de boca, etc.
- L'altre, el safareig públic, va ser un servei més per a molts pobles de la comarca, si bé alguns no van arribar mai a disposar-ne, com és el cas de la Guàrdia dels Prats, Vallclara, Albió o Valldeperes, i l'alternativa era una sèquia, una bassa o un riu.

També hem de tenir en compte la gent que vivia a les masies, que si bé no feia ús del safareig públic del poble, tenia els seus propis llocs destinats a rentar, com ara alguna bassa, riu, clotada o punt d'aigua.

L'octubre de 2004 la Pilar Moreno, de 82 anys, encara utilitzava el petit safareig de Santa Perpètua de Gaià.

Avui dia encara trobem gairebé tots els safareigs públics de la comarca, que es mantenen en diferents estats de conservació (vegeu fitxes de l'inventari). Hi ha pobles, però, on han desaparegut per tal d'aprofitar l'espai que ocupaven per a altres equipaments, especialment places i zones de lleure. Tenim els exemples de Lilla, Prenafeta, la Pobla de Carivenys, Vallverd i darrerament els de Vallfogona de Riucorb. O d'altres, com a Pontils, que s'hagueren de tapar per fer un carrer; o a Rojals, en què al seu lloc es féu un dipòsit per l'aigua; o a Belltall, on s'han transformat en un magatzem de l'Ajuntament. També hi ha algun lloc, com a Blancafort, on només queda la façana i l'edifici, però sense el safareig. I alguns en què el seu deteriorament és gairebé total, com a Montblanc, Rauric i Sarral.

Un cas una mica singular el trobem a l'Espluga de Francolí, on havien existit tres safareigs públics: el de la Font Major i el del Gorg, que encara es conserven, i un tercer que es construï més tard al costat del pont de la Palanca, destinat a rentar la roba dels malalts i que ja ha desaparegut. A Vimbodí i Poblet també hi ha dos safareigs al nucli mateix del poble, el del Gorg i el de les Roques, i tots dos encara ben conservats.

L'existència de dos safareigs en un mateix poble es dona també a Belltall, si bé un és l'antic, situat a la font de Baix, separada uns 800 metres del poble, i l'altre, el nou (actualment desaparegut), que es va construir al capdamunt del poble. El mateix passà al poble de Passanant, on el safareig nou que estava al poble ha desaparegut, i es conserva el vell, a uns 700 metres, al fondo de la Font Voltada. Un altre indret on existien dos safareigs era a Vallespinosa, un als afores (a les Eres), que encara es conserva en bon estat, i un segon, ja desaparegut, situat a prop del poble.

No hem trobat cap topònim relacionat amb els safareigs en tota la comarca. Sí, però, un que fa referència a la bassa on es rentava; és el cas de la Pobla de Carivenys, on hi ha la plaça de la Bassa en el lloc on hi havia hagut la bassa (o safareig) per rentar.

També hem constatat que alguns safareigs estan ubicats en carrers o al costat de fonts amb noms que són més habituals que altres, com ara el carrer de la Font, a les poblacions de Barberà de la Conca, Rocafort de Queralt, les Piles, Vimbodí (nom antic del carrer), Vallespinosa; o el camí de la Font, a Vilanova de Prades i Forès. També trobem el nom de font Vella a Barberà de la Conca, Rocafort de Queralt i Vilanova de Prades.

Canvis d'ubicació d'alguns safareigs

Hi ha constància del canvi de lloc dels safareigs públics en alguns pobles de la comarca. Normalment aquests canvis vénen justificats pel mal estat de conservació, perquè estaven en indrets molt allunyats o en llocs propers als rius i torrents, amb el consegüent perill de constants riuades. També trobem algun cas en què el canvi ve donat per millorar la zona on es trobaven, ja

que es considerava un indret amb poca salubritat i focus d'epidèmies, a més de ser instal·lacions antiestètiques per al turisme.

A Montblanc, els antics safareigs² estaven situats des de 1924 on ara hi ha l'edifici que havia acollit el Banc Central, a la muralla de Santa Tecla. No hi ha constància de l'existència d'altres safareigs anteriors a aquests, si bé tampoc no es pot descartar. El que sí que tenim són alguns documents gràfics, probablement de la dècada dels anys vint, en què es veuen dones de Montblanc rentant al riu Francolí, a prop del pont nou o entre el pont nou i el vell (vegeu Imatges del record).

L'any 1955 l'entitat financera Banc Central planifica instal·lar-se a la Vila Ducal i proposa a l'ajuntament una permuta dels terrenys on hi havia els antics safareigs per uns terrenys situats davant de la plaça Catalunya, on construiria uns safareigs nous.³ L'ajuntament acceptà la permuta i les condicions establertes, i el 24 de febrer de 1957, en el marc de la festivitat de Sant Maties, es va dur a terme la inauguració oficial dels nous safareigs públics, amb 30 rentadors individuals, formats per dos grups, un de 24 i un altre de 6 rentadors per a la roba dels malalts. En el cas de Montblanc, una de les raons principals per acceptar el canvi de lloc dels safareigs va ser perquè a la zona de la muralla de Santa Tecla estaven massa a la vista de turistes i estrangers, i no ofería una bona imatge per al turisme creixent.⁴

El poble de Blancafort tingué, a partir del 18 de novembre de 1928 i durant molts anys, l'orgull de dir que disposava dels safareigs més destacats de la comarca,⁵ ja que aquell dia foren inaugurats els nous safareigs a la parada Mas de Dalt del Portalet. Els antics safareigs de Blancafort havien estat a l'actual plaça dels Arbres, però el seu estat de conservació era molt dolent, tal com demostra una carta signada el 22 de desembre de 1927 pel veí del poble Josep Barril Yglesias i subscrita per diversos veïns més, on es remarcava el perill que ocasionava una teulada a punt de caure damunt de la cinquantena de dones que diàriament acudien a rentar la roba.⁶ L'acta d'adjudicació de l'obra es realitzà el 15 de novembre de 1927 per un cost d'11.000 pessetes.⁷ En les condicions generals per a la construcció dels safareigs públics destacava la incidència a tot el que estava relacionat amb

² PORTA I BALANYÀ, J.M. (2000): *Montblanc*. Cossetània Edicions, col·lecció La Creu del Terme, 8. Valls, 192 p.

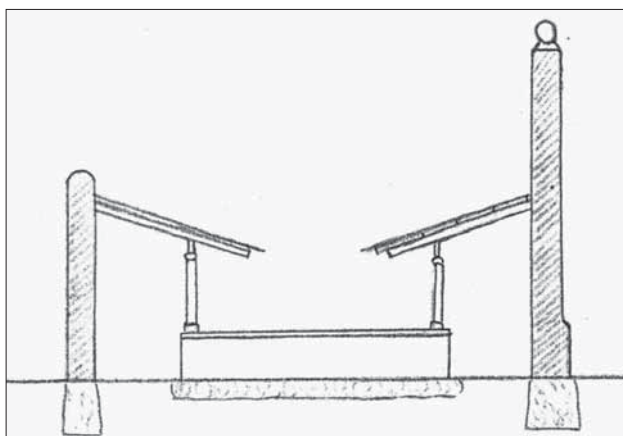
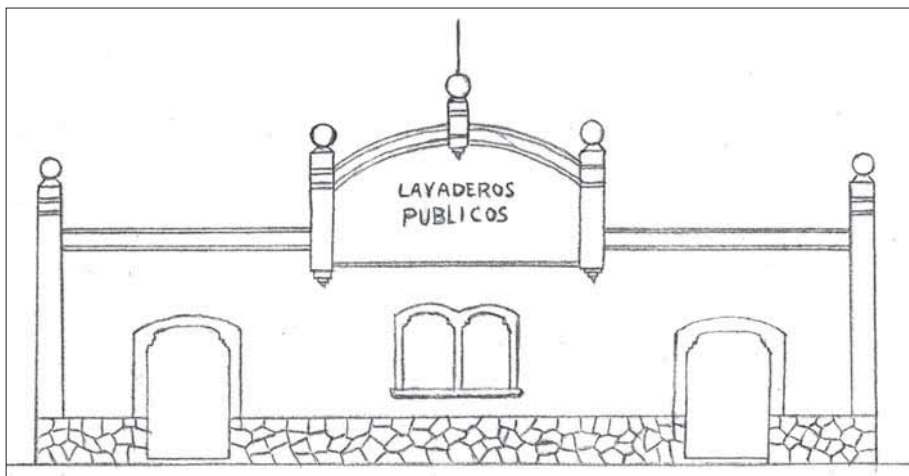
³ Llibre d'actes de l'Ajuntament de Montblanc, anys 1955-1956. Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (AHCM), Reg. 19.1.

⁴ Llibre d'actes de l'Ajuntament de Montblanc, anys 1955-1956. Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (AHCM), Reg. 19.1.

⁵ PRATS BATET, J. M. *Blancafort*. Cossetània Edicions, col·lecció La Creu del Terme, 3. Valls 1998.

⁶ Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (AHCM). Fons de l'Ajuntament de Blancafort. Reg. 7751.2.

⁷ Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (AHCM). Fons de l'Ajuntament de Blancafort. Reg. 7814.1/5.

Dibuix de la façana del safareig de Blancafort (a dalt) i detall del cobert del mateix safareig. Projecte de Joan Solé, 1927.

els safareigs per a la roba dels malalts (“lavadero de infecciosos”, constava en el projecte),⁸ que havien d’estar separats per una paret divisòria i també es construiria una petita habitació per a la primera rentada de la roba dels malalts. El projecte també contemplava que a la bassa gran es col·locarien els rentadors de pedra repicada que ja hi havia als antics safareigs i els rentadors de les dues basses petites es farien amb pedra artificial de ciment.

A Vilaverd els antics safareigs estaven a la vora del riu Francolí i eren alimentats per la font del Riu. Després s’instal·laren al costat de l’església, on encara existeixen avui dia, i l’antic safareig quedà per rentar la roba dels malalts fins que els últims aiguats de l’any 1994 se l’emportà.

⁸ Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (AHCM). Fons de l’Ajuntament de Blancafort. Reg. 7950.5.

Una altra població de la qual tenim constància d'un canvi d'ubicació és Belltall. El safareig estava instal·lat a la font de Baix i posteriorment es construïren uns safareigs nous al poble, al costat del dipòsit de la font actual. El mateix passà a Passanant, on el safareig antic de la Font Voltada quedava molt lluny del poble i en una fondalada, i es construïren uns nous safareigs al poble, si bé actualment ja han desaparegut.

Exemples de finançament per a la construcció de nous safareigs

Sobre el finançament de les obres de construcció dels safareigs públics hi ha molt poques dades, si bé al tractar-se d'una obra pública és molt probable que l'ajuntament establís un impost que cobraven a cada casa o aquest ja era inclòs dins dels impostos que calia pagar anualment. A Vilaverd, durant algun temps l'agutzil passava els diumenges per les cases a cobrar dos rals o una pesseta per pagar les obres del safareig.

Només tenim documentació d'una manera diferent de finançament realitzada al poble de Blancafort. Es tracta d'un acord establert el 22 de maig de 1927 amb els veïns del poble⁹ amb la finalitat d'arrendar les herbes del terme durant un any i mig per un valor de 6.000 pessetes, que havien de servir per a la construcció dels nous safareigs.

Les economies municipals dels ajuntaments de la Conca de Barberà, com que aquests eren municipis petits i bàsicament agrícoles, no devien ser massa sobrants i és molt probable que alguns projectes més agosarats no es poguessin portar a terme, com és el cas de l'Espluga de Francolí, on un projecte de 1882 per a la construcció d'un safareig al camí de la Font Major,¹⁰ encarregat per l'ajuntament a Ramon Salas i Ricomà, no es va arribar a realitzar. Aquella obra havia de constar de tres departaments separats i coberts: el primer i més gran, on anava el safareig públic, tenia 60 metres d'espai útil per rentar; un segon destinat a rentar la roba dels malalts i un tercer per a la neteja dels residus de l'escorxador. El total del projecte es calculava en 18.089,84 pessetes. Les dones de l'Espluga de Francolí hagueren d'esperar fins a l'any 1904 per tenir un safareig públic a la Font Major, molt més senzill que el del projecte, i descobert.

Els darrers safareigs que es construïren a la comarca segurament foren els de Montblanc (1957) i els de Vallfogona del Riucorb (1954), tots dos ben similars, amb safareigs individuals de formigó prefabricat. És probable que en petits nuclis encara es fessin alguns safareigs durant la dècada dels anys seixanta, com ara a Prenafeta, on l'any 1965 es va construir un safareig al costat d'una bassa.

⁹ Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (AHCM). Fons de l'Ajuntament de Blancafort. Reg. 7752.3/1.

¹⁰ ROCA I ARMENGOL, Jordi. *Història de l'Espluga de Francolí. Segle XIX*. Vol. V. Pagès Editors. L'Espluga de Francolí, 2000. 321 p.

Obres de millora

La principal obra de millora de molts safareigs va ser la construcció d'un cobert o teulada per evitar l'impacte de les hores fortes del sol i altres inclemències del temps, ja que de tots els safareigs de la comarca tan sols el de Vallfogona de Riucorb es trobava dins d'un edifici tot tancat.

El poble de Lilla (pedania de Montblanc) feia un requeriment¹¹ a principis de juliol de 1955 a l'Ajuntament de Montblanc per tal que fossin reparats els safareigs, ja que s'havia fet malbé el revestiment de ciment i l'aigua es filtrava i mullava els peus de les mestresses que rentaven; demanaven que se'ls avisés un dia abans per poder buidar el safareig. Aquell mateix mes la Comissió Permanent de l'Ajuntament acordà que la brigada municipal realitzés un pressupost per reparar els desperfectes del safareig de Lilla i, a més, com que havia estat sol·licitat en ocasions anteriors, també s'acordà instal·lar-hi un cobert per resguardar del sol i la pluja a qui feia ús d'un servei higiènic tan necessari. El 26 de juliol l'encarregat de la brigada municipal ja tenia fet un pressupost per als safareigs de Lilla, de 3.274,60 pessetes.

Altres cops es tractava d'obres per millorar l'accés als safareigs. Hem de tenir en compte que alguns estaven força allunyats del poble, com és el cas de Segura (pedania de Savallà del Comtat), que té els safareigs a 800 metres del poble pel camí de Saladern, amb costa avall per anar i costa amunt per tornar. El gener de 1957 l'Ajuntament rebia una subvenció de 3.675 pessetes per reparar la font, el safareig i el camí d'accés.¹²

A Solivella sembla que el 1888 (hi ha la data gravada a la cantonada de la bassa gran) es construïren els primers safareigs, que constaven de dues basses, i 50 anys més tard (1938, data gravada a la cantonada de l'altra bassa gran) s'amplià amb una tercera bassa. Es pot apreciar que les pedres que fan de rentadors són diferents entre els vells i els nous. És probable que aquell any 1938 també fossin construïts els coberts encara existents.

El manteniment dels safareigs públics

Com que es tractava d'un equipament públic, el safareig depenia de l'ajuntament i era aquest qui s'encarregava del seu manteniment, no tan sols amb obres de millora sinó també a través de les tasques de neteja; la periodicitat depenia del municipi.

Les persones entrevistades sempre han contestat que la neteja anava a càrrec d'una persona contractada per l'ajuntament, normalment l'agutzil, si bé en ocasions puntuals les mateixes dones també els havien netejat. A

¹¹ Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (AHCM). Fons de l'Ajuntament de Montblanc. Reg. 1157.6.

¹² Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (AHCM). Fons de l'Ajuntament de Savallà del Comtat. Reg. 2980.2.

Belltall era el campaner (persona diferent a la de l'agutzil) qui tenia cura de la neteja del safareig.

En poblacions més grans com ara la capital, Montblanc, tenien la seva pròpia brigada municipal, amb unes ordenances que definien les feines de tot el personal. Així tenim que l'ordenança¹³ dels serveis municipals de la vila de Montblanc de 30 de novembre de 1931 defineix aixó les obligacions del peó de neteja: "Tenir cura i netejar [...] els safareigs públics, obrint i tancant-los diàriament en l'horari assenyalat." A Montblanc, l'any 1957 van ser inaugurats uns nous safareigs i l'ajuntament contractà una dona per fer-se càrrec d'obrir-los i tancar-los, així com de la neteja de les dependències. El contracte deia textualment:¹⁴ "El cometido de la referida encargada será permanecer en el edificio donde están instalados los lavaderos, desde las 9 a las 18 horas y limpiar los mismos, tanto como sea preciso así como el local. Por dicho trabajo percibirá una renumeración mensual de 450 pesetas."

Reaprofitament de l'aigua

L'aigua sempre ha estat un bé escàs i preuat, i més encara en una comarca on moltes poblacions han experimentat mancances històriques d'aigua pel subministrament de boca. És lògic pensar, doncs, que l'aigua dels safareigs fos aprofitada un cop es buidaven per netejar-los o per renovar l'aigua.

La major part de safareigs obtenien l'aigua d'una font o una mina d'aigua; en aquests casos l'aigua sempre era contínua i moltes vegades abans d'arribar al safareig passava per un abeurador per als animals. A la sortida del safareig, normalment l'aigua era aprofitada per regar alguna horta. Hi ha alguns safareigs ubicats a la vora d'un riu que, si bé aprofiten l'aigua d'alguna font o sèquia, la retornen un cop utilitzada o es buiden altre cop al riu o sèquia perquè es pogués fer servir posteriorment per regar. Un exemple molt clar d'aquest circuit realitzat per l'aigua el podem veure al safareig de la Sala de Comalats, on l'aigua de la font recorre uns metres fins a entrar en un abeurador, després passa per dues basses del safareig i finalment surt canalitzada fins a uns horts del costat.

Més modernament, en algun safareig dels que encara es mantenen amb aigua els bombers han aprofitat per carregar el camió en cas d'incendi; un exemple el tenim al safareig de Vilaverd.

Algunes vegades, un cop les cases del poble ja tenien aigua i els safareigs eren poc utilitzats, s'aprofitava l'aigua de la font per conduir-la als dipòsits d'aigua de boca o, si més no, per tenir una segona via de subministrament.

¹³ Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (AHCM). Fons de l'Ajuntament de Montblanc. Reg. 6.9/3.

¹⁴ Arxiu Històric Comarcal de Montblanc (AHCM). Fons de l'Ajuntament de Montblanc.

És el cas de Rocafort de Queralt, on l'any 1968 es va conduir l'aigua de la font de Baix fins al poble: "Fins aleshores aquesta aigua es perdia completament i anava a parar al riu, car els rentadors allí existents tampoc la necessitaven."¹⁵

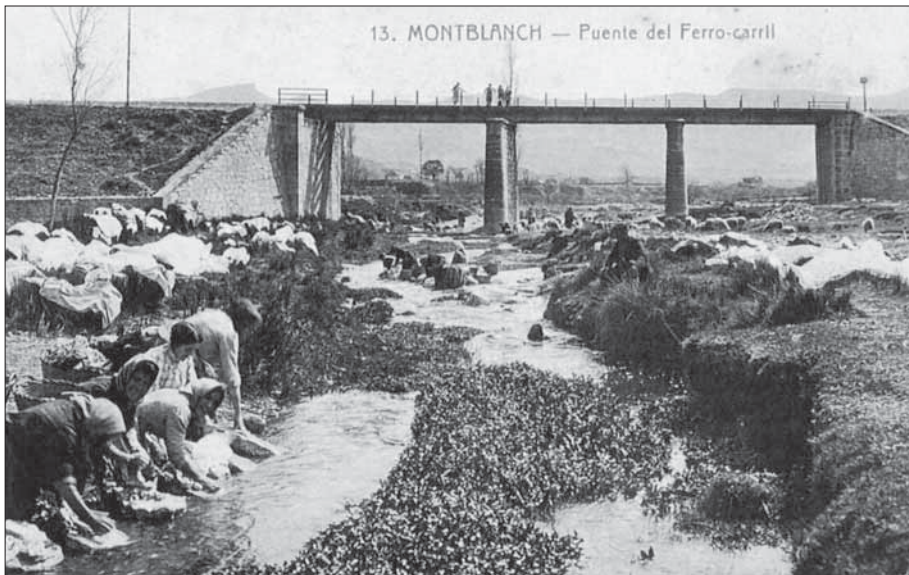
Amb la finalització de l'ús com a safareig, alguns van ser utilitzats com a piscina. Aquest és el cas de Montbrió de la Marca, que durant la dècada dels anys setanta eren destinats a aquest nou ús.

¹⁵ GUAL, Valentí i BARRAT, Pere. "Per a la història de Rocafort: La portada de l'aigua". *Aplec de Treballs*, 5. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc, 1983, p. 257-274.

Imatges del record

Postal dels anys vint on podem veure una dona rentant al riu Francolí al seu pas per Montblanc.

Dones rentant al riu Francolí amb el pont del ferrocarril al darrere (Montblanc). Postal dels anys vint.